

Ergenler için Afet ve Kriz Durumlarında Üreme Sağlığı Asgari Başlangıç Hizmet Paketi

Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi (UNISDR, 2009) afeti “Bir topluluğun veya toplumun işleyişinde ciddi insani, maddi ve çevresel kayıplardan/etkilerden bir veya birkaçına yol açan durum” olarak tanımlar. Bu tanım, çatışmaların yanı sıra doğal afetleri ve insani acil durumları da içerir.

Ergenlik gençlerin yeni sorumluluklar üstlendiği ve bağımsızlık denemeleri yaptığı, hayatın büyüleyici ve belki de en karmaşık aşamalarından biridir. Kimlik arayışı, özel alanını yaratabilmek, erken çocuklukta edinilen değerleri uygulamayı öğrenmek, ilgili ve sorumlu yetişkinler olmalarına yardımcı olacak becerileri geliştirmek bu dönemin önemli gelişim alanlarıdır. Olumlu yetişkinin ve bakım verenin etkisi, bu gelişim döneminde koruyucu faktörlerdir ve ergenlerin stresle başa çıkma ve dayanıklılık geliştirmelerini destekler. Olumlu akran ilişkileri, öğrenme ve gelişim faaliyetlerini sürdürebilecekleri sosyalleşme ortamları süreci destekleyen diğer önemli faktörlerdir. Afet ve Kriz dönemlerinde çocukların/ergenlerin aileleri/bakım verenleri ile bir araya getirilmesi, güvenli alanlar yaratılması ve eğitim faaliyetlerine başlanması önceliklidir.

Afet ve Kriz durumları ergenlerin gelişim sürecini çok yönlü olarak etkilerken şiddete, yoksulluğa, yalnızlığa, cinsel istismara ve sömürüye maruz kalma riskini artırmaktadır. Maruz kaldıkları riskler ve ihtiyaçları, buldukları çevreye ve yerel bağlama, medeni durumlarına, eğitim seviyelerine, engellilik durumlarına, göçmen olmalarına, cinsiyet, cinsel yönelim, toplumsal ve ekonomik statülerine göre değişebilir. Özellikle refakatsiz olan, küçük kardeşlerine bakma sorumluluğu olan, hayatta kalmak için başkalarına bağımlı olanlar, sınırlı karar verme ve kendilerini koruma yetenekleri nedeniyle daha çok risk altındadır. Kız çocukları, genç kızlar ekonomik güçlükler nedeniyle aileleri tarafından zorla erken yaşta evlendirilmeye veya insan ticaretine maruz kalmaktadırlar. Cinsiyet ve yaşa bağlı güç eşitsizlikleri, afet durumlarında daha belirgin hale gelebilmektedir. Ergenler yetişkin rolleri üstlenmeye zorlanabilir ve yaşlarının çok ötesinde bir baş etme becerisine ihtiyaç duyabilirler. Daha yüksek risk altında olan ve “kız çocuk-anneler” gibi yetişkin rollerini üstlenmek zorunda kalan ergenlere ek destek sağlamak ayrıca önemlidir.

Afet ve Kriz Durumlarında Üreme Sağlığı için Asgari Başlangıç Hizmet Paketi(MISP) cinsel şiddeti, HIV bulaşımını, anne ve yeni doğan hastalık ve ölümlerini, istenmeyen gebelikleri engellemek ve durumun elverdiği ölçüde daha kapsamlı Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı (CSÜS) hizmetlerine geçişi sağlamak için bir dizi öncelikli faaliyeti içerir. Ancak MISP uygulamalarının ergen dostu olması ve ergenlerin ihtiyaçlarını dikkate alması çok önemlidir.

Afet ve kriz durumlarında kız çocukları en riskli grubu oluştursa da uygulanacak programlar oğlan çocuklarının ihtiyaçlarını da kapsamlıdır. Daha sağlıklı ortamların oluşturulması, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskinin düşürülmesi, cinsellikle ilgili sorumlu kararlar ve davranışların geliştirilmesi, HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların(CYBE) önlenmesi için ergen dostu MISP uygulamaları önemlidir.

Ergenlik; biyolojik, fiziksel ve bilişsel değişimler dönemidir ve kendine özgü cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) ihtiyaçlarını beraberinde getirir.

BM Konseyi, **CSÜS perspektifinden ergenlik dönemi ihtiyaçlarını** da gözeterek Çocuk Haklarını şöyle belirler:

- Üreme sağlığı dahil ulaşılabilecek en yüksek standartta sağlığa sahip olma hakkı,
- CSÜS hakkında bütünsel ve doğru bilgi dahil bilgi ve eğitime erişim hakkı,
- CSÜS hizmetlerine erişimde gizlilik ve mahremiyet hakkı,
- Kadın sünneti ve erken ve zorla evlilik dahil zararlı uygulamalardan uzak olma hakkı,
- Cinsel şiddet, aile içi şiddet ve cinsel sömürü dahil her türlü şiddet, istismar ve cinsel sömürden uzak olma hakkı,
- Medeni halinden, ebeveyn-eş onayından bağımsız olarak üreme sağlığı hizmetlerine erişim dahil, ayrımcılığa uğramama ve eşitlik hakkı,
- Çocuğun yüksek yararına hareket edilmesi hakkı.

CSÜS hizmet sağlayıcıları, sağlık ve eğitim program yöneticileri, klinik hizmet sağlayıcıları, koruyucu-önleyici destek hizmet sağlayıcıları, okullar ve öğretmenlerin, afet ve kriz dönemlerinde ergenlerin kendine özgü ihtiyaçlarına haklar perspektifinden yanıt üretmeleri önemlidir.

Bu bağlamda ergenler için MISP'nin uygulanması sırasında temel koruyucu önleyici faaliyetler;

- Barınma, yakacak, su, gıda ve hijyen malzemelerinin temini ve ergenlerin bunlara erişim güvenliğinin sağlanması,
- Tuvaletlere ve yıkanma tesislerine giden iyi aydınlatılmış yollar,
- Güvenli ve cinsiyete göre ayrılmış tuvaletler ve banyo tesisleri,
- Özellikle refakatsiz ergenler için güvenli uyku alanları,
- Cinsiyet ve yaşa göre ayrılmış geçici topluluk merkezleri.

Afet ve Kriz durumlarında temel adımların atılması ve stabilizasyonun sağlanması ile birlikte çok sektörlü iş birliği ile sürdürülmesi gereken çalışmalar ise;

- Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet önleme ve koruyucu çalışmalar,
- Sahada görevli ve gönüllülerin dahil edildiği bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının tekrar edilerek sürekli kılınması,
- CSÜS ve TCDŞ önleme stratejilerinin geliştirilmesine ergenlerin katılımının sağlanması,
- Şikayetlerin ele alınmasına yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi, uygun, gizli, etik olarak veri toplama, saklama ve bildirim süreçlerini geliştirme,
- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddette maruz bırakılanların sağlık ve diğer destek hizmetlerine erişimi,
- Hizmet sağlayanların ergenlere özgü hizmetlerin sunumunda tarafsız, yargılamadan, ve ayrımcılıktan uzak olmasını destekleyici eğitimler,
- Hizmetlerin erişilebilir olması, sunulan hizmetlerin mahremiyet ve özel alan ihlallerine yol açmaması,
- Ergenlerin “ergenlere yanıt veren” hizmetlerin varlığından haberdar edilmesi, bunun için CSÜS hizmetlerinin erişilebilirliği ve başvuruları konusunda bilgilendirici bağlama özgü bilgi, eğitim ve iletişim materyallerinin geliştirilmesi ve dağıtılması.

Ergenlerin “iyi olma hali” , “psikososyal destek” ve “CSÜS” ilişkisi;

CSÜS sorunları, ergenlerin yaşadığı sorunların nedeni ya da sonucu olabilir. Afet ve kriz dönemlerinde aile ve bakımverenlerinden ayrı kalan, okullarından uzak düşen ergenler, yalnızlaşarak sağlıklı karar alma becerilerini geliştirecek olanağı da bulamazlar. Engellilik, cinsel yönelim, cinsiyet, sosyo ekonomik koşullar daha da yalıtılmalarına sebep olabilir. Hayatlarının en kırılgan ve kritik dönemlerinden birinde karşılaştıkları krizler, hayata bakışlarını ve gelecek kurgularını da dramatik şekilde dönüştürebilir. Bu durum onları, şiddet, madde kullanımı ve ilişkiler konusunda daha çok risk almaya itebilir. İyi olma halini destekleyen, geleceklerini planlamaya yardımcı olacak psikososyal destek programlarına katılan ergenlere, güvenli ilişkiler ve cinsel davranışlar konularında bilgi aktarımı, eylemlerinin sonuçları hakkında sorumluluk alma üzerine düşünme, müzakere etme gibi yaşam becerilerini destekleyici çalışmalar yapılması önemlidir.

Afet ve kriz ortamlarında gençler kendileri ile ilgili yapılacak CSÜS çalışmalarının hazırlık ve uygulama aşamasında önemli roller alabilirler. Çalışmalara gençlerin katılımının sağlanması ergenlere yanıt veren hizmetlerin sağlanmasında kilit noktadır. Kendileri tarafından tasarlanan programlar kendi ihtiyaçlarını karşılamak konusunda çok daha etkin olacaktır. Gençlerin -hazırlık aşamasından çalışmaların gerçekleştirilmesine kadar- katılımını sağlamak, aynı zamanda iletişim, ekip çalışması ve liderlik yeteneklerinin gelişmesine de önemli katkı sağlar. Gençler ihtiyaç belirleme çalışmalarına, grup müzakerelerine ve ihtiyaç kitlerinin dağıtımına dahil edilebilir. Gerekli eğitimi alarak sağlık ile ilgili verilerin toplanması, eğitimlerin düzenlenmesi, yeni yerleşim alanlarında kayıtların tutulması gibi çalışmalarda rol alabilir, çocuk dostu alanların oluşturulmasında kolaylaştırıcı olabilir, eğitmen ve sağlık görevlilerine yardımcı olabilirler.

Kaynakça;

<https://www.unfpa.org/publications/adolescent-sexual-and-reproductive-health-toolkit-humanitarian-settings>

https://www.tapv.org.tr/wp-content/uploads/Kurumlar_Arasi_Saha_Kilavuzu_.pdf

<https://www.ippf.org/sites/default/files/2022-01/Technical%20brief%20-%20Comprehensive%20Sexuality%20Education%20for%20adolescents%20-%20English.pdf>

<https://www.ippf.org/sites/default/files/2022-01/Technical%20brief%20-%20Comprehensive%20Sexuality%20Education%20for%20adolescents%20-%20English.pdf>